

I. Novoromantismus v literatuře

1. *Novoromantismus: produkt i spoluvůrce společenské atmosféry v poslední třetině 19. století* / 2. *Alexandre Dumas: Tři mušketýři* / 3. *Robert Louis Stevenson: Ostrov pokladů* / 4. *Svatopluk Čech: Písně otrocka* / 5. *Jaroslav Vrchlický: Zlomky epopoje* / 6. *Josef Václav Sládek: Na hrobech indiánských* / 7. – 8. *Svatopluk Čech: Výlety pana Broučka*

Už jsme si ukázali, že je velký rozdíl mezi romantismem a romantikou. Nyní ovšem máme příležitost ujasnit si, odkud se v umění vzala romantika (ve své nynější podobě) a čím je způsobena její životnost – dokonce i v našem nynějším „cool“ světě. Už dopředu můžeme prozradit, že odpověď bude souviset s docela vážnými a dalekosáhlými otázkami, které propojují populární kulturu a „velké“ umění. Situaci poněkud komplikuje fakt, že u tohoto tématu se dosud neustálila odborná terminologie, ale na druhé straně nám to dává šanci vnést svobodně do celé věci i náš osobní pohled či názor. Možná překvapí, kolik novoromantických děl i autorů – zdaleka ne pouze literárních – již dobře známe.

1. Novoromantismus: produkt i spoluvůrce společenské atmosféry v poslední třetině 19. století

1-1 Rozrůžňování literárního prostředí pod vlivem rozvoje moderní společnosti; 1-2 Co novoromantismus je a co není; 1-3 Novoromantismus v hudbě a výtvarném umění; 1-4 Světová novoromantická literatura; 1-5 Čeští novoromantici: ruchovci a lumírovci.

1-1 Rozrůžňování literárního prostředí pod vlivem rozvoje moderní společnosti

Poslední třetina 19. století přinesla **pronikavé změny ve všech oblastech života** a na všech kontinentech. První průmyslová revoluce, symbolizovaná parním strojem a vysokou tavicí pecí, byla vystřídána **druhou průmyslovou revolucí**, která přinesla rozsáhlé využívání plynu, elektřiny a spalovacího motoru. Parní stroj se nyní již spojuje především pouze s dopravou: vznikají dálkové železniční tratě, po nichž uhánějí vlaky mj. se spacími vagony, a mořské vody brázdí obří zaoceánské parníky. Vrcholí éra euroamerických cestovatelů, kteří na svých dobrodružných cestách objevují pro své národy poslední dosud neprozkoumané oblasti exotického světa, kam pak brzy zamíří řady dalších odvážlivců. **Revoluční politické události kolem r. 1870** (sjednocení Itálie a sjednocení Německa, vznik spektra politických stran, nastolení demokracie „majetného bílého muže“) znamenají stabilizaci politiky v Evropě a Severní Americe a umožňují **vyvrcholení koloniální expanze** evropských velmocí. Bují bankovní sektor, jsou vytvářeny mamutí firmy – korporace s nadnárodním vlivem. Evropské obyvatelstvo početně roste, ale široké vrstvy námezdních pracujících (dělníků i příslušníků nižší střední třídy) strádají nízkými mzdami, nedostatečnou zdravotní péčí a nicotnými vyhlídkami na lepší budoucnost. Začíná docházet ke **světovým hospodářským krizím** způsobeným spekulativním přeléváním kapitálu: výsledkem jsou vlny bankrotů a nezaměstnanosti.

Kultura ovšem zažívá období **výrazného rozkvětu**. Rozvoj polygrafických technologií přináší **rozšíření mediálního trhu**: roste počet novinových titulů, vznikají společenské, kulturní i odborné časopisy. Umění podporují štědrí **mecenáši**, samotní umělci se sdružují v **tvůrčí skupiny**, usilovně diskutující nové možnosti tvorby. Jsou zakládány **nové školy**, zejména prakticky zaměřené; pozornost se začíná věnovat **vzdělávání žen**. Prodlužování doby studia či profesní přípravy vede ke vzniku **specifické kultury pro dospívající mládež** (chlapecká a dívčí literatura apod.).

Technicistní, praktický a komerční ráz běžného života, především městského, vede k silné poptávce po **umění**, jež by bylo takovému světu účinnou **protiváhou**. Z dřívější doby existuje a nyní dále nově vzniká řada **uměleckých směrů**. Mezi nimi nyní vynikají ty, které chtějí být **polemikou s realismem a naturalismem**; vytykají jim přílišný důraz na problematiku a esteticky

nízké stránky života. Samy tedy naproti tomu pěstují vysokou **estetickou náročnost**, přímočarou **atraktivnost**, prezentaci **velkých, povznášejících idejí** a oslovení **co nejširšího publika**. Protože se jedná o velmi pestrý konglomerát směrů, tendencí i obtížně zařaditelných tvůrčích individualit, nenajdeme pro tuto tvorbu jediné, souhrnné označení; z řady důvodů se však jako dosti vhodný jeví termín *novoromantismus*.

1-2 Co novoromantismus je a co není

Pojem *novoromantismus* ukazuje, že tu jde o úzkou souvislost s klasickým romantismem (scottovským, hugovským, poeovským, máchovským...). Proto také jsou novoromantici často nazýváni **pozdní romantici**. Někdy jsou někteří z nich, především básníci, označováni za **parnasisty** (podle řecké hory Parnas, jež byla v antice považována za sídlo Múz – bohyň umění).

Novoromantismus můžeme stručně charakterizovat takto:

1. V souladu s rozšířenými možnostmi lidského poznávání novoromantici stavějí na **zájmu o smyslově poznatelnou skutečnost**: akcentují formy, barvy, tóny, vůně, pohyb...;

2. Umělecké dílo vzniká podle předem určeného plánu, bez improvizace; **racionálně a logicky promyšlená forma** díla (často inspirovaná starší literaturou – eposy, sonety apod.) souzní s obsahem, jemuž propůjčuje co nejširší sdělnost;

3. **Autor** díla – v literatuře vypravěč / lyrický subjekt – je **objektivní**, udržuje si odstup od díla samotného, zakrývá či potlačuje své osobní pocity, zato mu jde o **vyvolání předem vyprojektovaných pocitů** u příjemců díla;

4. **Z romantismu** jsou převzaty mnohé **náměty**: vzdálená historie (obzvláště rytířský středověk), exotické prostředí, boj o dosažení vznešeného ideálu, velké vášně, osudová láska...;

5. Od romantismu se **novoromantismus** odlišuje tím, že **odmítá vypjatý individualismus** hlavních postav a zasazuje je naopak do širšího společensko-historického kontextu; při vši své osobnostní výjimečnosti jsou to **reprezentanti reálných společenských typů**;

6. Novoromantici si libují ve značné **dekorativnosti**, rozvíjející dobové, široce sdílené pojetí krásy, ovšem posouvají hranice jejího formálního ztvárnění (např. pokud jde o erotiku apod.);

7. Ve sféře prezentovaných a obhajovaných idejí novoromantici pracují s kategorií půvabu, vznešenosti až patetičnosti, v literatuře se s tím pojí rétoričnost; někdy se taková tvorba zvnějšku – pejorativně – označuje jako **umění pro umění** (fr. *L'art pour l'art* [lart pur lart]);

8. Novoromantici sledují ryze praktické cíle: **pohnout širokou veřejnost k zaujetí konkrétních stanovisek** vůči důležitým otázkám současnosti: historická, exotická apod. tematika tu slouží jako inspirace, často se však nevyhýbá **idealizaci**;

9. **Jazyk** novoromantických literátů je **vysoce stylizovaný**, zejména v poezii využívá archaismy, poetické neologismy, slovoslednou inverzi apod.;

10. **Novoromantismus se prolíná i s realismem**, zejména v oblasti dobrodružné či historické literatury: někdy se hovoří o *imaginativním realismu*.